ISSN -2583-147X (P), Vol.- 10, Issue No.III, June 2024
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

Received	Reviewed	Accepted	Published
07-April-2024	03-May-2024	20-May-2024	01-June-2024

ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ରୀ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କବିତାରେ ଆଧାତ୍ମିକ ଚେତନା

ପ୍ରାଚୀପ୍ରଭା ସାଏନ୍ତ

"ଯେଉଁ କବିତା ହୃଦୟର ଅବରୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାର
ଖୋଲି ଦିଏନା ସେ କି କବିତା !"

କବିତା ହିଁ ଆମ ହୃଦୟର ଅବରୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାରକୁ ଉନ୍ମୋଚିତ କରିଥାଏ । ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନାକୁ ପ୍ରସାରିତ କରିଥାଏ । ଏହି ବିଶ୍ୱାସବୋଧ ରଖିଥିବା କବି ହେଉଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ରୀ ମହାନ୍ତି । ଉତ୍ତର ସତୁରୀରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଥିବା କବିଙ୍କ ପ୍ରଥମ କବିତା ସଂକଳନ 'ଅବତରଣ' ପ୍ରକାଶ ପାଏ ୧୯୭୨ ରେ । ପରେ ପରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ 'ଦୃଷ୍ଟିର ଦ୍ୟୁତି' (୧୯୮୧), 'ସ୍ତବକ' (୧୯୮୮), 'ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ' (୧୯୯୫), 'ସେତୁବନ୍ଧ', 'ଦୟିତ' (୨୦୦୦), 'ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ' (୨୦୦୧), 'ଉତ୍ତରଣ' (୨୦୦୨), 'ନିରୀକ୍ଷଣ' (୨୦୦୩), 'ଚିରନ୍ତନ' (୨୦୦୪) ଆଦି କବିତା ସଂକଳନ । 'ଦୃଷ୍ଟିର ଦ୍ୟୁତି' ୧୯୮୧ ମସିହାରେ ସେ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ଦ୍ୱାରା ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇଥିଲେ । ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ହସ-କାନ୍ଦକୁ କବିତାରେ ରୂପାୟିତ କରୁ କରୁ କବିଙ୍କ ଚେତନା ପ୍ରସରି ଯାଏ ଲୌକିକରୁ ଅଲୌକିକତାକୁ ଏବଂ ମୂର୍ତ୍ତରୁ ଅମୂର୍ତ୍ତ ଆଡ଼କୁ । ସେ ହିଁ ପ୍ରକୃତ କବି ଯେ ଆମକୁ ସତ୍ୟର ନିକଟତର କରାଏ ଏବଂ ଚେତନାକୁ ଉତ୍ତରିତ ମାର୍ଗକୁ ନେଇଯାଏ । ଏହାହିଁ ତ ଆଧାତ୍ମିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ । ଏଇ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ କବି ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ରୀ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କବିତାକୁ ଆଲୋଚନା କଲେ କବିଙ୍କ ଅନେକ କବିତାରେ ଏ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

କବି ମହାନ୍ତିଙ୍କ କବିତାଗୁଡ଼ିକରେ ଘର-ସଂସାର, ଜୀବନ-ଜଞ୍ଜାଳ, ଲାଭ-କ୍ଷତି, ହସ-କାନ୍ଦ, ପ୍ରାପ୍ତ-ଅପ୍ରାପ୍ତି, ନିଃସଙ୍ଗତ ତଥା ଅଭାବ ବୋଧରେ ଜର୍ଜରିତ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ନାରୀ ସତ୍ତାଟି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବସ୍ତୁବାଦୀ ଚେତନାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚେତନା ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର କବି ଚେତନତା ପରମସତ୍ତାଙ୍କ ସହ ଏକାତ୍ମ ହୋଇ ପରମାନନ୍ଦକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା, ଏହାହିଁ ତାଙ୍କ କବିତାର ଅନ୍ତଃସ୍ୱର । 'ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଦ୍ୟା ବିଦ୍ୟାନାମ୍' (ଗୀତା, ୧୦/୩୨) । ସଂସାରରେ ଯେତେ ବିଦ୍ୟା ଅଛି 'ଅଧ୍ୟାତ୍ମ' ବିଦ୍ୟା ସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ତେଣୁ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟା ବା ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଆମକୁ ପରମ ସତ୍ୟ ସହ ପରିଚିତ କରାଏ ତାହାହିଁ ତ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଜ୍ଞାନ । କବି ମହାନ୍ତି ତେଣୁ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି-

"ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା
ନିଃସଙ୍ଗତା ବୋଧରୁ ମୁକ୍ତି ଦେଇ
ପରମାର୍ଥରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦିଏ,
ତାହାହିଁ ବିଦ୍ୟା ।"(ଉତ୍ତରଣ)

ତେଣୁ ଆଧାତ୍ମ ବିଦ୍ୟା ନିଜକୁ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା । ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଉପଲବ୍ଧି ହିଁ ଆଧାତ୍ମିକତା । ମଣିଷ ମୁଖ୍ୟତଃ ମନର ଯାତନାର ଉପଚାର ପାଇଁ ବାହ୍ୟ ଦୁନିଆ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ଯଦ୍ୱାରା ତାକୁ ଏଥିରୁ ମୁକ୍ତି ମିଳେ ନାହିଁ । କାରଣ ବାହ୍ୟ ଉପଚାର ମନକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ ନାହିଁ । କାରଣ ଯାତନା ବାହାରେ ନୁହେଁ ମନ ଭିତରେ ଥାଏ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କବି ଅନଦାଶ କରଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରାଯାଇପାରେ-

"ବାହାରେ ଯାତନା ନାହିଁ, ଯାତନା ମନେ
ଜଗତେ ହଜେନା କିଛି, ହଜେ ଜୀବନେ ।"

ତେଣୁ ଏହି ଯାତନାରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ପାଇଁ ବାହାରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ କିଛି ଲାଭ ମିଳେ ନାହିଁ । କବି ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ରୀ ତେଣୁ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି–

"ଆପଣା ଘରର ପୂର୍ଣ୍ଣତାକୁ

ନ ବୁଝି ମନ ତଳର ଶୂନ୍ୟତାରୁ ମୁକ୍ତିପାଇଁ

ଏ ଘର ସେ ଘର ହେବାରେ କି ଲାଭ ?"(ଉତ୍ତରଣ, ପୃ.୪୧୭)

ମଣିଷ ହ୍ରସ୍ୱ । ତେଣୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ମନ ତା'ର ଶତତ ବ୍ୟାକୁଳ । ପୂର୍ଣ୍ଣତାପ୍ରାପ୍ତ କରିବାକୁ ହେଲେ ତାକୁ ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତା' ହେଲେ ହିଁ ସେ ଅଖଣ୍ଡ ଆନନ୍ଦର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରିବ । ତେଣୁ କବି ମହାନ୍ତି 'ଚିରନ୍ତନ' କବିତା ସଂକଳନରେ ଏ ଭାବକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି–

"ବାହାରଟାକୁ ନେଇ କେତେ କ୍ଷଣ

ଆନନ୍ଦରେ ବଞ୍ଚିବା ଆମେ ?

ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ ହେଲେ ହେଁ

ଅଖଣ୍ଡ ଆନନ୍ଦର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରିବା ।"

କବିସତ୍ତା ଉପଲବ୍ଧି କରିଛନ୍ତି ଜୀବନକୁ ବଦଳେଇ ଦେବାକୁ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । କାରଣ ଆନନ୍ଦର ଉତ୍ସ ତ ଅନ୍ତରରେ ଥାଏ । କାରଣ ଆତ୍ମାର ଦର୍ଶନ ଅନ୍ତରରେ ହୋଇଥାଏ । ଆଖି ବନ୍ଦ କଲେ ହିଁ ଭିତରର ଆକାଶର ଦର୍ଶନ ହୋଇଥାଏ । ସେହି ଆକାଶକୁ ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ନିରାକାରଙ୍କୁ ଜାଣିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । କାରଣ ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଅନନ୍ତ, ଅକ୍ଷୟ ଓ ଅବ୍ୟୟ । ତେଣୁ କବି 'ଉତ୍ତରଣ' ସଂକଳନରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି–

"ବହିର୍ମୁଖୀ ଉଲ୍ଲାସ ଆକାଶରୁ ସମ୍ଭୂତ,

ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ ଆନନ୍ଦ କିନ୍ତୁ ନିରାକାର ସହ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ,

ତେଣୁ ଅକ୍ଷୟ, ଅବ୍ୟୟ ।"

ମଣିଷ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଲାଭ ନ କରିଛି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖ, କଷ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ରହିବ । ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପ୍ତ କରିନି ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳିତ ରହେ । ଯେଉଁଠି ଜୀବନର ଫୁଲ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେଉନି, ସେଠି ସତ୍ୟର କୌଣସି ଆଧାର ନାହିଁ । ସେହି ପରମ ଆନନ୍ଦକୁ ପ୍ରାପ୍ତ କରିବା ହେଉଛି ଜୀବନର ସତ୍ୟ । ଏଥିପାଇଁ କବିଙ୍କ ବ୍ୟାକୁଳିତ ସତ୍ତା ପ୍ରକାଶ କରେ–

"ନେଇ ଯାଅ ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ଥାନେ / ଯେଉଁଠାରେ ବୁଝିବି ମୁଁ / ଜୀବନର ମାନେ / କ୍ଳାନ୍ତି ନାହିଁ, ନାହିଁ ଅବସାଦ / ଅଥବା ବିଷାଦ / ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଆନନ୍ଦର ଉଲ୍ଲୋଳ, କଲ୍ଲୋଳ / ଅମୃତର ସ୍ୱାଦ । / ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉତ୍ତରଟିଏ ଝରିଗଲା / ବାହାରର ପୃଥିବୀରେ ନୁହେଁ, ତାହା / ସେ ସ୍ଥାନଟି ମଣିଷର ହୃଦୟ ଭିତରେ ।" (ନିରୀକ୍ଷଣ)

ମନୁଷ୍ୟ ଅମୃତର ସନ୍ତାନ । ସେହି ଅମୃତର ସ୍ୱାଦ ଚାଖିବାକୁ ସେ ବ୍ୟାକୁଳ । କବିସତ୍ତା ଉପଲବ୍ଧି କରିଛନ୍ତି ବାହାରର ପୃଥିବୀରେ ତାହା ପ୍ରାପ୍ତି ଅସମ୍ଭବ । ସେ ସ୍ଥାନଟି ହେଉଛି ମଣିଷର ହୃଦୟ । କାରଣ ତାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ କରିବାକୁ ହେଲେ ଅନ୍ତରର ଗଭୀରତାକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯେତେ ଯେତେ ଆମେ ସେ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ସେତେ ସେତେ ଅଚିତ୍‌ର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ଆପେ ଆପେ ବାହାରି ଆସେ । ଯେ ସେହି ଗଭୀରତାକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଛି ସେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନରେ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ହୋଇଛି । କୂଳରେ ରହି କେହି ଏ ଆଲୋକର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ସନ୍ଥ କବିର ଦାସ କହିଛନ୍ତି–

"ଜିନ ଖୋଜା ତିନି ପାଇଆଁ ଗେହେରେ ପାନି ସେଠ୍

ଯୋ ବୁଡ଼ା ଡୁବନ୍ ଦରା ରହା କିନାରା ବେଠ୍ ।"

ଯିଏ ଏ ସତ୍ୟକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରେ, ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟତର ହୋଇଯାଏ । ତା'ର ଆଉ ଦୁଃଖ କ୍ଲେଶ ରହେ ନାହିଁ । ଏହାହିଁ ତ ବ୍ରହ୍ମୋପଲବ୍ଧି । କବି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଭାଷାରେ –

"ତମେ ଯେବେ ଉପଲବ୍ଧି କରିବ

ଆନନ୍ଦ ପାଇଁ କାହାରି ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ନ ହୋଇ

ସଦା ଭରପୂର ରହୁଚ ନିଜ ଭିତରେ

ତାହାହିଁ ତ ବ୍ରହ୍ମୋପଲବ୍ଧି ।"(ନିରୀକ୍ଷଣ)

ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଅନ୍ୱେଷୀ କବିସତ୍ତା ତେଣୁ ନିଜକୁ ପ୍ରତିକ୍ଷଣ ଓ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନୂଆ ରୂପରେ ଆବିଷ୍କାର କରିଛନ୍ତି । ସେ ଉପଲବ୍ଧି କରନ୍ତି ସେ କେହି ନୁହେଁ, ସବୁକିଛି ସେହି ସର୍ବନିୟନ୍ତା ପରମାତ୍ମା । ସେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ଭଗବତ୍ ଇଚ୍ଛାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଯାହାକୁ ଉପନିଷଦ 'ବ୍ରହ୍ମ' କହେ, ଲାଓ ସେ ତାଓ କୁହେ । ସେ 'ଏକ୍' ଆମଠୁ ଦୂରରେ ନୁହେଁ, ଆମ ଭିତରେ ଅଛି । ଏ ଛୋଟ ପିଣ୍ଡ ଭିତରେ ସାରା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଲୁଚି ରହିଛି । ସେଇ ବୃହତ୍ ଶକ୍ତିର ସେ ଏକ ଅଂଶ ମାତ୍ର । ତେଣୁ ଯେ ନିଜକୁ ଜାଣି ଦିଏ, ସେ ସବୁ

ଜାଣି ଦିଏ । କବିସତ୍ତା ତେଣୁ ଏ ସତ୍ୟକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରି ସେ ପରମସତ୍ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିଦିଏ-

"ତମରି ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ

ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣର ଏ ଆନନ୍ଦଠୁ ବଳି

ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ କ'ଣ ଅଛି ଆଉ ?" (ନିରୀକ୍ଷଣ)

ମଣିଷ ବହୁ ସମ୍ଭାବନାର ମଞ୍ଜି । ସବୁ ଅସାଧ୍ୟକୁ ସାଧ୍ୟ କରିବାର କ୍ଷମତା ରଖେ । ସବୁ ଅସମ୍ଭବକୁ ସମ୍ଭବ କରି ଦେଖାଏ । ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ନିଜ ଆତ୍ମଶକ୍ତି ସଂପର୍କରେ ଅଜ୍ଞ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାଣୁ ସେ । ଯେତେବେଳେ ସେ ତା'ର କ୍ଷମତା ସମ୍ପର୍କରେ ପରିଚିତ ହୁଏ ଅଚିରେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ ।

ତେଣୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ କହିଛନ୍ତି-

"ମନୁଷ୍ୟ ଦେହେ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ

ଦେଖି ସନ୍ତୋଷ ଭଗବାନ ।"(ଭାଗବତ)

କିନ୍ତୁ ବସ୍ତୁବାଦୀ ମଣିଷ ଏ ସତ୍ୟର ନିକଟତର ହୋଇପାରେନା । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶାନ୍ତିର ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ପରାୟଣ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ସ୍ଥୁଳ ଜୀବନରେ ପ୍ରମତ୍ତ ହୋଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଅଜ୍ଞ ହୋଇପଡୁଛି ସେ । ତେଣୁ କବି ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ହୋଇ ସେଇ ପରମଶକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛନ୍ତି-

"ପ୍ରଭୋ ! ଏମାନଙ୍କୁ କଣିକାଏ କୃପା ଦିଅ, ଥରଟିଏ ସ୍ପର୍ଶ ଦିଅ ତମ କରୁଣାର / ଥରଟିଏ ହସନ୍ତୁ ଏମାନେ / ଥରଟିଏ ହେଲେ, ତୁମ ଭାବେ ହୁଅନ୍ତୁ ବିହ୍ୱଳ / ବୁଝିବେ ତା' ହେଲେ ଯାଇ, ବିଷୟର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଆଉ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ପର ପାରେ / ଯେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଅଛି ତାହା ନିତ୍ୟ ଆନନ୍ଦର ।"(ସ୍ତବକ)

ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଅନୁଭବର ବିଷୟ, ପ୍ରକାଶ୍ୟର ନୁହେଁ । ଆଧ୍ୟାତ୍ମ ଜ୍ଞାନ ହିଁ ଆମକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାର ମାର୍ଗ ଦେଖାଏ । ଏହି ଭାବ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ମଣିଷ ଚିରନ୍ତନ ଶାନ୍ତି ଓ ତୃପ୍ତି ପାଇବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ । ବୃହତ୍ତମ ଶକ୍ତିର ସେ ହିଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଂଶ । ସେ ଯେତେ ତା' ଚେତନାକୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱାୟନ କରିପାରିବ ସେ ଦିବ୍ୟତ୍ୱ ଆଡ଼କୁ ସେତେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇପାରିବ । ଲୌକିକରୁ ଅଲୌକିକ, ମୂର୍ତ୍ତରୁ ଅମୂର୍ତ୍ତ, ସସୀମରୁ ଅସୀମ ଆଡ଼କୁ ଗତିକରି ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ କରିପାରିବ । ଏହାହିଁ ବେଦ, ଉପନିଷଦ, ପୁରାଣ ତଥା ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟ । କବି ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ରୀ ମହାନ୍ତି ଏହି ଭାବକୁ ତାଙ୍କ କବିତାରେ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଫୁଟେଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି ।

ଗବେଷିକା
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ
ବିଶ୍ୱଭାରତୀ, ଶାନ୍ତିନିକେତନ